17. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 112–232.
18. Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками: прийнята 30 лист. 1964 р. Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 234–252.
19. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 трав. 1970 р. Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 252–272.
20. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січ. 1993 р. (Мінська конвенція). Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_009.
21. Конвенція о привилегиях и иммунитетах Организации Объединенных Наций от 13 февраля 1946 г. Верховна Рада України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_150.
22. Віденська конвенція про дипломатичні зносини: принята 18 квіт. 1961 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048.
23. Віденська Конвенція про консульські зносини: прийнята 24 квіт. 1963 р. Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047.
24. Віденська Конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру: прийнята 14 берез. 1975 р. Верховна Рада України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_254.
25. Віденська Конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру: прийнята 14 берез. 1975 р. Верховна Рада України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_254.

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.49>

ІГНАТЮК О.В.

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ В СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті здійснено нормативно-правовий аналіз законодавства європейських країн щодо використання результатів негласних розслідувань під час доказування у кримінальному процесі. Виокремлено основні проблеми правового та організаційного забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій і використання їхніх результатів у кримінальному провадженні. Наголошено, що в більшості країн-членів Ради Європи законодавство передбачає для їхніх правоохоронних органів необхідність отримання ордеру суду на проведення заходів для збору інформації в аспекті втручання у приватне і сімейне життя особи. З'ясовано, що законодавство європейських країн щодо проведення та використання результатів негласних розслідувань розподілено на дві групи: не розмежовуються на слідчі дії та оперативно-розшукові заходи, а отримані результати під час негласних розслідувань використовуються в доказуванні під назвою секретні докази; традиційно розділено на оперативно-розшукову діяльність і кримінальне судочинство, а їхні результати використовуються на всіх етапах у судовому провадженні. Доведено, що в європейських країнах їхнє законодавство також

© ІГНАТЮК О.В. – кандидат юридичних наук, заступник голови (Апеляційний суд Київської області)

розмежовує проведення та використання результатів негласних розслідувань під час доказування на: країни, де негласні слідчі (розшукові) дії використовуються для розслідування всіх загальнокримінальних злочинів; на ті, де негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів; і країни, у яких негласні слідчі (розшукові) дії можуть використовуватися під час розкриття лише певних видів злочинів. Визначено, що в деяких європейських країнах результати негласної роботи можуть бути збережені для навчання та наукових цілей із відповідними змінами особистих даних та інформації, що може зашкодити особам, які були задіяні під час розкриття. Зроблено висновок про необхідність внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу (КПК) з урахуванням європейського зарубіжного досвіду, а саме – доповнення ч. 3 ст. 254 КПК України такого змісту: «Якщо під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій отримані факти (відомості, обставини) вказують на вчинення іншого злочинного діяння, а виготовлення копій протоколів таких результатів необхідне для використання в іншому кримінальному провадженні як доказів, допускається тільки за згодою прокурора або слідчого судді».

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, результати, судове провадження, зарубіжний досвід, шляхи вдосконалення.

This article provides a regulatory and legal analysis of the legislation of European countries on the use of the results of unspoken investigations in criminal proceedings. The main problems of legal and organizational support for the conduct of investigative measures, unspoken investigative actions and the use of their results in criminal proceedings have been singled out. It is emphasized that in most member states of the Council of Europe, the law provides for their law enforcement agencies to obtain a court order for events to collect information regarding the interference with their private and family life. It has been established that the legislation of European countries on conducting and using the results of unspecified investigations is divided into two groups: they are not differentiated into investigative actions and operational investigative measures, and the results obtained during the unspoken investigations are used in evidence called classified evidence; traditionally divided into operational investigative activities and criminal proceedings, and their results are used at all stages in court proceedings. It is clear that in European countries their legislation also delineates the conduct and use of the results of unspoken investigations when proving: the countries where unspoken investigative actions are used to investigate all criminal offenses; those where unspoken investigative actions are carried out exclusively in criminal proceedings for serious or especially serious crimes; and countries where unspoken investigative actions can be used to detect only certain types of crimes. It has been determined that in some European countries, the results of inaccurate work may be retained for training and scientific purposes with appropriate changes to personal data and information, which may harm the persons involved in the disclosure. It is concluded that it is necessary to amend the CCP in the light of European foreign experience, namely to supplement Part 3 of Art. 254 of the CPC of Ukraine of this content “if during the unspoken investigative actions the facts (information, circumstances) obtained indicate the commission of another criminal act, and making copies of protocols of such results is necessary for use in other criminal proceedings as evidence, it is allowed only for with the consent of the prosecutor or investigating judge”.

Key words: unspoken investigators (search) actions, operative-search measures, results, court proceedings, foreign experience, ways of improvement.

Вступ. Успішна боротьба зі злочинністю, як одне із ключових завдань загальнодержавного рівня, вимагає, з одного боку, наявності нормативно передбаченого ефективного кримінального процесуального інструментарію, а з іншого – використання такого інструментарію з максимально можливим коефіцієнтом корисної дії. Одним із найбільш дієвих засобів протидії злочинності сьогодні залишається надана законом можливість застосування негласних методів збирання інформації під час досудового розслідування, зокрема, у формі проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД). Показово, що не лише можливість проведення НСРД,

але й їхня результативність сьогодні вже визнана на рівні міжнародних програмних документів [3, с. 16]. Відповідно, практика роботи правоохоронних і судових органів зарубіжних країн у цьому напрямі свідчить про те, що досконалість нормативно-правового забезпечення протидії та наявність ефективної такої системи на національному й міжнародному рівнях є однією з головних умов успішного подолання зазначеної проблеми [1, с. 88].

Теоретичну базу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних учених, які вивчали різні проблемні аспекти проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, а також використання їхніх результатів у доказуванні, такі як: М.В. Багрій, С.В. Боботов, Л.Г. Головка, Г.А. Гончаренко, І.В. Єрпильов, Е. Кейп, Н. Ковалев, В.В. Ларічев, К. Лігетті, М.А. Лопес/Луса, В.В. Луцик, А.В. Молдован, С.О. Павленко, Т. Праккен, С.О. Розкошинська, О.М. Сало, В.Г. Севрук, Т. Спронкен, В.А. Среднев, С.Р. Тагієв, В.М. Тертишник, Б.А. Філімонов, О.В. Хімічева, Ж. Ходжсон.

Постановка завдання. Мета статті вбачається в аналізі європейського досвіду та обґрунтуванні пропозицій з удосконалення правового і організаційного забезпечення проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, а також у використанні їхніх результатів у кримінальному провадженні під час доказування.

Результати дослідження. Характерною особливістю британської поліцейської системи є також і те, що всі працівники британської поліції (від констебля і вище) наділені відповідними правами розслідування злочинів [2, с. 308]. Правила поліцейського розслідування не знають такого розмежування, як слідчі дії та оперативно-розшукові заходи (у Великобританії використовується такий термін, як «секретні докази»), тому особливих правил використання результатів негласних заходів поліції в подальшому доведенні немає [3]. Також процесуальним законодавством Великобританії передбачено здійснення огляду та виїмки кореспонденції, зняття інформації з телефону, електронної пошти, комп'ютера на підставі постанови Міністра внутрішніх справ, подібна процедура закріплена й у КПК Французької Республіки [4–6], якому підпорядковані підрозділи кримінальної поліції, що здійснюють розслідування. Отже, передбачено порядок ініціювання прийняття такого рішення керівником кримінальної поліції. Законність винесення рішення Міністром внутрішніх справ може бути переглянуто судом, навіть після того як проведено відповідні дії [7, с. 43].

У Великобританії закон, який регламентує перлюстрацію кореспонденції і прослуховування телефонних переговорів, був прийнятий у 1985 році [8]. Окремо варто звернути увагу на Великобританію, де є прецедентне право, згідно з яким судді роками розглядають апеляції осіб, засуджених на основі доказів, добутих негласними співробітниками та з використанням оперативно-розшукових заходів. Сьогодні планів вводити спеціальне законодавство немає [9].

У кримінальному процесі Великої Британії результати оперативної діяльності допускаються як докази, якщо доведено їхню достовірність. При цьому на їхнє використання не впливають можливі порушення прав інших осіб, щодо яких не ведеться кримінальне переслідування. Наприклад, у справі Челкі (R vs Chalkey, 1998) відомості, отримані за допомогою записуючого пристрою, незаконно розміщеного в приватному будинку, не були виключені з числа доказів, оскільки використовувалися не проти домовласника, чиї права були б порушені таким записом, а проти іншої особи [10].

У Великобританії судовий контроль здійснюється не на стадії отримання дозволів/санкцій на втручання у приватне спілкування особи, а створено спеціальний судовий орган – Трибунал слідчих повноважень (Investigatory Powers Tribunal, IPT) для розгляду скарг про будь-які претензії, пов'язані з обмеженням прав і свобод особи з боку слідчих, правоохоронних органів чи служби безпеки. Британці зазначають як переваги IPT те, що вони можуть розглядати скарги, позови чи інші претензії на фактичні та ймовірні (наприклад, особа зазначає, що за нею ведеться спостереження) обмеження прав і свобод людини, навіть якщо вони продовжують проводитися в законний спосіб або з порушеннями, або в незаконний (є право надавати відповідні розпорядження для правоохоронних органів). Серед недоліків є те, що особу, яка скаржиться IPT, можуть не викликати на слухання, тобто немає автоматичного права бути присутнім під час розгляду, а причини такого рішення не пояснюються (нормативно не закріплена вимога IPT повідомляти причини не виклику) [11, с. 40].

Кримінальний процес Франції належить до континентальної (змішаної) форми організації судочинства, що включає розшукове попереднє слідство (дізнання) і змагальний (остаточний) судовий розгляд [12, с. 30; 13, с. 328]. Дізнанню у Франції властиві елементи як оперативно-розшукової, так і кримінально-процесуальної діяльності, чіткої межі, що відокремлює позапроцесуальні заходи від процесуальних дій у межах КПК Франції, немає [14, с. 42–53].

Відповідно до КПК Франції така дія, як пошук інформації, на комп'ютерах в онлайн-режимі проводиться як під час розслідування тяжких злочинів, так і у разі вчинення нетяжких злочинів організованою злочинною групою (допомога в'їзду та нелегальному перебуванню іноземця на території Франції). Згідно з КПК Нідерландів контроль телекомунікацій проводиться за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні злочину, який передбачає позбавлення волі, крім того, цей злочин має також грубо порушувати громадський порядок [15, с. 279, 281]. Отже, з огляду на викладене можна зробити висновки про те, що врахування зарубіжного досвіду у сфері проведення комп'ютерно-технічних експертиз, підготовки та навчання фахівців щодо використання новітніх методів пошуку та відновлення цифрових доказів, а також удосконалення законодавчого регулювання належної взаємодії фахівців із комп'ютерної криміналістики, системних адміністраторів, програмістів недержавних організацій [16, с. 223] є дуже позитивним під час розслідування, а також використання отриманих результатів під час доказування в судовому провадженні.

Німецький кримінальний процес має значну подібність із французьким. Ба більше, до 1975 року попереднє розслідування в ньому вироблялося по французькій моделі у формі поліцейського дїзнання і попереднього слідства, здійснюваного судовим слідчим. Однак для більшої раціоналізації виробництва попереднє слідство було скасовано у зв'язку з дублюванням на ньому розслідування поліції і прокурора [17]. Нині розслідування здійснює поліція під керівництвом прокурора, а судовий слідчий (дільничний суддя-дїзнавач) бере в ньому лише епізодичну участь, пов'язану з прийняттям найважливіших рішень у справі та легалізацією доказів [18].

Наприклад, у Німеччині спецслужбам надано право розкривати і оглядати поштові відправлення, підслуховувати й записувати телефонні розмови, а отримані таким шляхом дані відповідно до федерального закону від 13 серпня 1968 року визнаються доказами в кримінальному процесі [8].

За КПК ФРН обов'язок проведення розслідування лежить на прокурорі. Прокуратура організована як ієрархічна система при загальних судах усіх рівнів. При Верховному федеральному суді кримінальне переслідування здійснює генеральний федеральний прокурор і підлеглі йому федеральні прокурори, підзвітні міністру юстиції ФРН. Аналогічну структуру має прокуратура земель, що підкоряється міністрові юстиції землі. Після порушення кримінальної справи прокурором із більшості кримінальних справ розслідування здійснює поліція. При цьому функція прокурора зводиться до вирішення питання про подальшу долю справи: напрямку на дослідження, припинення кримінального переслідування або передачі в суд. Щодо найбільш важливих і складних справ прокурор сам здійснює розслідування, а поліція зобов'язана виконувати його вказівки з виконання процесуальних та інших дій [18].

Вироблене поліцією або прокурором попереднє розслідування не має детально регламентованої процесуальної форми і здійснюється розшуковим порядком. Таке розслідування важко відрізняється від оперативно-розшукової діяльності. Ба більше, багато негласних оперативно-розшукових заходів регламентовано кримінально-процесуальним кодексом ФРН, які має право застосовувати поліція за судовим дозволом [19]. Поліцейське розслідування багато в чому здійснюється позапроцесуально. У зв'язку з цим у німецькій теорії кримінального процесу виділяються строге й вільне доведення. Перше пов'язане із судовою діяльністю і має процесуальну регламентацію. Друге застосовується переважно поліцією і не пов'язане з процесуальною формою [19]. Діяльність поліції має підготовчий для судового доведення характер. Вона пов'язана з відшукуванням носіїв інформації, які після їхнього процесуального збирання – легалізації – можуть стати доказами у справі. Отже, в результаті діяльності поліції і прокурора не народжуються судові докази. Протоколи, складені поліцією, не можуть бути оголошені в судовому розгляді. Одним із способів легалізації даних поліцейського розслідування служить допит поліцейських у суді як свідків [18].

Під час уважного вивчення відповідних параграфів КПК Німеччини виявляється цікава особливість: німецький законодавець не проводить чіткої межі між власне оперативно-розшуковим заходом і слідчою дією.

Характерною особливістю досудового розслідування у ФРН, яка істотно відрізняє його від українського, є те, що воно жорстко не регламентується кримінальними процесуальними нормами, тобто КПК ФРН надає прокуратурі та поліції досить широкі повноваження та майже повну свободу дій у цій сфері. Наприклад, клопотання про доказування тих чи інших фактів розглядається не на підставі закону, а за вільним розсудом органів розслідування. Метою такого «вільного доказування» є установлення вірогідності та достовірності фактів. У процесі цього доказування,

як правило, не застосовуються передбачені законом докази і не вимагається дотримання правил їхнього застосування [20]. Проведення досудового розслідування на підставі такого вільного доказування пояснюється тим, що воно має тільки попередній (досудовий) характер, і тому немає необхідності в застосуванні, так би мовити, «традиційних» засад кримінального процесу [21].

У §100-а КПК Німеччини [22, с. 45] наводяться підстави для контролю телефонних переговорів. При цьому назвати перелік цих підстав вичерпним навряд чи можливо, оскільки саме формулювання норми передбачає неоднозначне тлумачення. Крім того, практично не обмежено і коло осіб, щодо яких може бути прийнято рішення про прослуховування телефонних переговорів [23, с. 98].

Підхід КПК Федеративної Республіки Німеччина передбачає пріоритетність розпоряджень прокурора над так званими «екстремними» рішеннями судді, а також регламентує його можливість надання розпоряджень і вказівок слідчому безпосередньо, без погодження з керівником слідчого І органу [24]. Спираючись на юридико-технічні особливості §100-а, прослуховування телефонних переговорів має являти собою виключно ефективний інструмент як для доказування у кримінальних справах, так і для отримання оперативно значущої інформації [23, с. 99].

У Німеччині нагляд за дотриманням прав і свобод особистості під час попереднього слідства здійснюється спеціалізованим суддею – Ermittlungsrichter (суддя попереднього розслідування). Цей суддя має широкі повноваження. Він, зокрема, вирішує питання щодо укладення під варту або тимчасового помешкання в психіатричний стаціонар; тимчасового позбавлення водійських прав; санкціонує обшук і виїмку; санкціонує телефонне прослуховування підозрюваного; виконує функції з протолювання показань свідків; а також приймає інші рішення, які прокурор може прийняти самостійно. Цей суддя не бере участі в рішенні справ першої інстанції або по суті. Він перевіряє законність і обґрунтованість актів поліції і прокуратури, при цьому не керує попереднім слідством [25].

Зазвичай органи поліції не можуть самостійно звернутися до судді з попереднім розслідуванням, крім випадків, що не терплять зволікання. Поліція повинна звернутися до відповідного прокурора з проханням про заяву клопотання до суду [26].

Основне завдання прокурорського дізнання у ФРН полягає не у встановленні винуватості підозрюваного, а тільки у встановленні підозри у скоєнні кримінально караного діяння, оскільки доведення винуватості призводило б до затягування строків проведення досудового розслідування та ускладнювало б розшук інших підозрюваних. За великим рахунком основна мета дізнання – якнайшвидше віднайти суттєві аргументи для обґрунтування підозри та направити матеріали до суду для проведення судового розслідування із застосуванням «чіткого доказування», яке, на відміну від вільного, здійснюється в суворо регламентованих межах із дотриманням необхідних правил і вимог закріплення доказів та їхнього використання в доказуванні винуватості, а не просто підозри.

У 1993 році в КПК Німеччини було включено низку додаткових параграфів, норми яких регулюють застосування негласних методів оперативно-розшукової діяльності в Німеччині. Такі заходи, як негласне фотографування, зарисовка, негласне прослуховування, звукозапис приватних розмов громадян, застосування спеціальних технічних засобів для негласного спостереження, поліцейське спостереження, проводяться тільки на основі розпорядження судді, а в разі невідкладних слідчих дій – прокурором, але з наступним суддівським підтвердженням протягом трьох діб [27].

За Кодексом кримінальних процедур Португалії, прослуховування може проводитись за поданням кримінальної поліції, погодженим у прокурора та санкціонованим судом (ст. 187), а на керівника підрозділу поліції покладено обов'язок здійснення контролю за виконанням рішення суду [28]. Таке рішення приймається у провадженнях про злочини, за вчинення яких передбачено покарання у виді позбавлення волі від трьох років [29]. За цих умов у кримінальній і судовій поліції Португалії передбачено спеціальні приміщення із захищеним комп'ютерним обладнанням, на яке направляються телефонні записи. Відповідно, уповноважена особа, яка є ініціатором прослуховування, опрацьовує цю інформацію, а також може здійснити запис на відповідний носій інформації.

У цьому контексті дієвими є положення Закону Португалії «Про кіберзлочинність», яким передбачається, що без попереднього дозволу судового органу, комп'ютерні дані можуть бути отримані за рішенням керівника кримінальної поліції, якщо: особа, яка має доступ до цих даних або здійснює їхній контроль, надала такий доступ із відповідним документальним підтвердженням; у разі тероризму, насильницької чи високоорганізованої злочинності, коли є загроза жит-

тю або здоров'ю будь-якої особи (п. 3 ст. 15); у разі небезпеки знищення даних, що містяться в комп'ютері (ст. 16). Таке вилучення даних підлягає судовому дослідженню протягом 72 год, після завершення отримання комп'ютерних даних [30].

Враховуючи, що процес збирання доказів за законодавством Португалії здійснюється судом, то розслідування злочинів кримінальною поліцією здійснюється під керівництвом судового органу і полягає в безпосередньому наданні вказівок про проведення процесуальних дій [31], зокрема, з використанням негласних засобів.

Отже, за законодавством Португалії, рішення про використання негласних засобів у розслідуванні приймається судом, проте у разі отримання комп'ютерних даних – приймається керівником кримінальної поліції, а отримані відомості передаються суду для дослідження. Щодо КПК України, таку інформацію можна отримати під час проведення:

- НСРД, передбаченої ч. 2 ст. 264 України, яка проводиться за рішенням слідчого, керівника ОДР, який користується повноваженнями слідчого, чи прокурора, зокрема, шляхом моніторингу мережі Інтернет, соціальної сторінки, форумів, блогів, що є у вільному доступі;

- тимчасового доступу до речей і документів, передбаченого ст. ст. 159–164 КПК України, що проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого суду. Цей захід передбачає отримання у провайдера надання телекомунікаційних послуг інформації про IP-адресу користувача, юридичну адресу, дані користувача тощо [7, с. 44–45].

У КПК Австрії відразу два розділи покликані регулювати правовідносини, що складаються з приводу використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час доказування із кримінальних справ – розділи V «Контроль (спостереження) за передачею інформації засобами зв'язку» і VI «Оптичний та акустичний контроль (спостереження) за особами із застосуванням технічних засобів» [32] відповідно.

В Австрії використання негласних співробітників дозволяється щодо організованої злочинності або злочинів із використанням зброї, якщо злочин не може бути припинений інакше. Підставою для цього є глави 53 і 54 Кодексу практичної діяльності правоохоронних органів (Code of Practices of Law Enforcement).

Наступний § розділу V – 149-в регламентує безпосередньо сам механізм проведення контролю (спостереження). Відповідно до австрійського законодавства, цей захід може проводитися слідчим суддею або за його дорученням правоохоронними органами. Перехоплені повідомлення, які будуть використовуватися під час розслідування, або є доказами у кримінальних справах, оформляються в письмовому вигляді [23].

Зміст розділу VI КПК Австрії – це певна юридична інновація, оскільки далеко не всі національні кримінально-процесуальні законодавства передбачають настільки детальне опрацювання питань обґрунтованості, допустимості та використання як доказів у кримінальних справах матеріалів оптичного й акустичного контролю (спостереження) за особами із застосуванням технічних засобів [23].

Відповідно до вимог §149-ж розділу VI КПК Австрії відзняті (записані) матеріали мають, як і матеріали контролю (спостереження) за передачею інформації засобами зв'язку, подвійну природу: з одного боку – процесуальну, тобто виступають як докази у кримінальних справах, а з іншого – оперативно-розшукову, тобто служать підставою для можливого кримінального переслідування особи, але знову ж таки з перспективою їхнього подальшого використання як доказів [23, с. 100].

Висновки. Проаналізувавши вищевикладене, слід підсумувати щодо головних аспектів європейського досвіду щодо використання результатів негласних розслідувань під час доказування у кримінальному процесі.

Слід із цього приводу погодитись із позицією С.Р. Тагієва, що на підставі аналізу законоположень європейських зарубіжних країн щодо використання результатів оперативно-розшукових заходів (або негласного розслідування) у процесі доказування у кримінальних справах та його співвіднесення з українським законодавством можемо констатувати, що значна їхня частина була імплементована під час розроблення нового КПК України 2012 року, зокрема, шляхом виділення й змістовного наповнення гл. 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». Нині чинне кримінальне процесуальне законодавство України значною мірою інтегроване в європейський правовий простір регламентації кримінально-процесуальних правовідносин. Порівняно з Україною, в законодавстві досліджених зарубіжних країн (Німеччина, Австрія, Італія) виявлено багато спільного в методологічних підходах до можливості введення результатів оперативно-розшукових заходів (негласних слідчих (розшукових) дій) у кримінальний процес, а також у системах контролю

за законністю під час здійснення оперативно-розшукової діяльності (негласних слідчих (розшукових) дій) [23, с. 100].

У більшості країн-членів Ради Європи законодавство передбачає для їхніх правоохоронних органів необхідність отримання ордеру суду на проведення заходів для збору інформації в аспекті втручання у приватне і сімейне життя особи на кшталт норми ст. 258 КПК України, яка передбачає, що прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування [11, с. 39].

Аналізуючи законодавство європейських країн щодо проблемних аспектів проведення та використання результатів негласних розслідувань під час доказування у судовому провадженні, слід підсумувати:

1. Законодавство європейських країн щодо проведення та використання результатів негласних розслідувань розподілено на дві групи: 1) не розмежовуються на слідчі дії та оперативно-розшукові заходи, а отримані результати під час негласних розслідувань використовуються в доказуванні під назвою секретні докази (наприклад, Великобританії); 2) традиційно розділено на оперативно-розшукову діяльність і кримінальне судочинство, а їхні результати використовуються на всіх етапах у судовому провадженні (наприклад, Латвії).

2. У європейських країнах їхнє законодавство також розмежовує проведення та використання результатів негласних розслідувань під час доказування на: 1) країни, де негласні слідчі (розшукові) дії використовуються для розслідування всіх загальнокримінальних злочинів (наприклад, Австрія, Молдова); 2) на ті, де негласні слідчі (розшукові) дії проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (наприклад, Литва); 3) і країни, у яких негласні слідчі (розшукові) дії можуть використовуватися під час розкриття лише певних видів злочинів (наркобізнес, торгівля людьми) (наприклад, Німеччина).

3. Необхідно зазначити, що низка європейських країн під час протидії злочинності віддають перевагу саме негласному апарату під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а використання таких результатів негласних розслідувань під час доказування в судовому провадженні є адекватними для забезпечення доказів у справі (наприклад, Данія).

4. Аналіз європейського досвіду свідчить про відсутність єдиної керівної ролі суб'єктів, які уповноважені приймати рішення щодо проведення та використання результатів негласних розслідувань під час доказування, наприклад, є низка держав, як Італія, Португалія, Німеччина, де керівна роль відводиться керівнику органу під час здійснення розслідування та використання негласних засобів, в інших державах, таких як Франція, Латвія, Литва, Словенія, прокурор перебуває в керівному становищі або особисто проводить досудове розслідування в повному обсязі. Але в обох випадках, на нашу думку, керівну роль відіграє суддя тому, що він, насамперед, здійснює санкціонування негласних дій, а по-друге, визнає під час судового провадження належність, достатність і допустимість отриманих доказів.

5. У деяких європейських країнах результати негласної роботи можуть бути збережені для навчання та наукових цілей із відповідними змінами особистих даних та інформації, що може зашкодити особам, які були задіяні під час розкриття (наприклад, Естонія). Із цього приводу було проведено опитування щодо імплементації цієї норми в законодавство України: відповідно, 73% оперативних працівників і 79% слідчих НП України, 81% прокурорів і 92% суддів погодились із такою пропозицією.

На нашу думку, ознайомлення з такими матеріалами, що дали позитивний результат під час розкриття та розслідування злочинів, покращить у майбутньому ефективність роботи правоохоронних органів України. У зв'язку із законодавчим урегулюванням цього питання пропонуємо внести зміни та доповнити ч. 7 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» про використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в такій редакції: «Матеріали результатів (дані), отримані шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, можуть бути збережені для навчання і в наукових цілях із змінами особистих даних та інформації, що може зашкодити особам, які були задіяні під час розкриття злочинів, за умови, якщо проведені оперативно-розшукові заходи дали позитивний результат».

6. Також пропонуємо внести зміни до КПК з урахуванням європейського зарубіжного досвіду, а саме доповнити ч. 3 ст. 254 КПК України такого змісту: «Якщо під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій отримані факти (відомості, обставини) вказують на вчинення іншого злочинного діяння, а виготовлення копій протоколів таких результатів необхідне для використання в іншому кримінальному провадженні як доказів, допускається тільки за згодою прокурора або слідчого судді».

Список використаних джерел:

1. Севрук В.Г. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: інтеграція України до ЄС. *Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних правопорушень* : матеріали круглого столу, м. Київ, 20 листопада 2014 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 84–88.
2. Судебные и правоохранительные органы Украины : учебник / под ред. проф. А.М. Бандурки. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. 350 с.
3. Химичева О.В. Об особенностях расследования преступлений в Великобритании. URL: отрасли-права.pf/article/15086.
4. Criminal Procedure and Investigations Act 1996. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/447967/code-of-practice-approved.pdf.
5. Ligeti K. Toward a Prosecutor for the European Union. Vol. 1: A Comparative Analysis. Oxford and Portland, Oregon : Beck/Hart, 2013. P. 149.
6. Strafprozeßordnung (StPO) Österreich. URL: [https://www.jusline.at/Strafprozessordnung_\(StPO\).html](https://www.jusline.at/Strafprozessordnung_(StPO).html).
7. Сало О.М. Реалізація повноважень керівником органу досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ун-т держ. фінанс. служби України. Ірпінь, 2018.
8. Тертышник В.М. Уголовный процесс : учебник. Киев, 2001.
9. Обзор практики використання інформаторів у державах Європи. НЦБ Інтерпол в Україні за матеріалами Генсекретаріату Інтерполу. Київ, 1998. 14 с.
10. Ерпылев И.В. Реализация института допустимости доказательств в уголовном процессе и правоохранительной деятельности России и зарубежных государств (сравнительно-правовой анализ) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. — 12.00.09. Москва., 2015. 185 с.
11. Гончаренко Г.А. До питання судового контролю за дотриманням прав і свобод людини: європейський досвід. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, м. Харків, 26 жовтня 2018 р. / редкол. : М.В. Членов (голов. ред.), Л.М. Леженіна (заст. голов. ред.), О.В. Косьмін. Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 38–41.
12. Fojnitskiy I.Ya. Kurs ugodovno sudoproizvodstva. SPb., 1996. T. 1.
13. Среднев В.А. Проблемы допустимости доказательств в уголовном судопроизводстве. *Мир науки, культуры, образования*. 2012. № 3 (34). С. 324–331.
14. Golovko, L.G. Doznanie i predvaritel'noe sledstvie v ugodovnom processe Francii. M., 1995.
15. Багрий М.В., Луцки В.В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід : монографія. Харків : Право, 2017. 376 с.
16. Павленко С.О. Тактика запобігання доведенню неповнолітніх до самогубств через соціальні мережі (інтернет-спільноти): сучасні вітчизняні реалії та зарубіжний досвід. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 11. С. 217–225.
17. Боботов С.В. Правосудие во Франции. Москва, 1994. С. 131–132.
18. Уголовный процесс современных зарубежных государств : учеб. пособие. Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2000. 48 с.
19. Филимонов Б.А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе. Москва, 1994. С. 149, 155–156.
20. Молдован А.В. Докази у кримінальному процесі федеративної республіки Німеччини. *Адвокат*. 2009. № 3. С. 31.
21. Розкошинська С.О. Доказування при розслідуванні використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015.
22. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германии II / пер. с нем. Б.А. Филимонов. Москва, 1994.
23. Тагієв С.Р. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. Вип. 13 (2). С. 98–101.
24. Уголовно-процессуальный кодекс ФРГ (перевод Германского Фонда международного правового сотрудничества в Европе). URL: <http://www.pravo.org.ua>.
25. Ковалёв Н. Заключение под стражу по решению суда в ряде европейских стран. *Юрист*. 2007. №7. С. 89–94.
26. Ed Cape, Jacqueline Hodgson, Ties Prakken and Taru Spronken (eds.). Suspects in Europe. *Юрист*. 2007. №7. С. 89–94.

27. Ларичев В.В. Предварительное расследование преступлений в США и Германии : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2004.
28. Code of Criminal Procedure Portugal: Adopted by Decree-Law no. 78/87 of 17th February 1987. URL: http://www.gddc.pt/codigos/code_criminal_procedure.html.
29. Miguel A. Lopes/Lusa. Como são feitas as escutas em Portugal? Só a Polícia Judiciária dispõe dos meios técnicos para as escutas: *Observador* 2014. 13 November. URL: <http://observador.pt/2014/11/13/como-sao-feitas-escutas-emporugal>.
30. Lei do Cibercrime: Lei № 109/2009 de 15 de setembro 2009. URL: http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?nid=1137&tabela=leis.
31. Organização da Investigação Criminal: Lei n.º 21/2000 de 10 de Agosto. URL: legislacao.mai.gov.info/v/comum/organizacao-da-investigacao-criminal.
32. Уголовно-процессуальный кодекс Австрийской Республики II. URL: <http://www.risbka.gv.at>.

УДК 343.14:351.745.7:343.974

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.50>

КОЗАЧЕНКО О.І.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Метою статті є внесення системи пропозицій із вдосконалення законодавства України в частині використання негласного співробітництва для виконання завдань протидії злочинності, а також визначення особливостей практичної реалізації таких пропозицій. З'ясовано, що правове регулювання використання негласного співробітництва в межах кримінального провадження сьогодні є неповним, розбалансованим і не сприяє ефективному виконанню завдань кримінального провадження. Визначено, що негласне співробітництво в межах кримінального провадження оперативний працівник може використовувати з метою забезпечення ефективного проведення дорученої йому слідчим, прокурором негласної слідчої (розшукової) дії. Поза межами такого доручення використання оперативним працівником негласного співробітництва в межах кримінального провадження буде незаконним. Зроблено висновок про необхідність визначити такий перелік заходів оперативного супроводження кримінального провадження: 1) опитування осіб за їхньою добровільною згодою; 2) обстеження публічно доступних об'єктів; 3) обстеження публічно недоступних об'єктів за добровільною згодою осіб, у розпорядженні (користуванні) яких вони перебувають; 4) збирання публічно доступної інформації з будь-яких джерел; 5) збирання інформації з обмеженим доступом, яка міститься в інформаційних банках даних правоохоронних органів, відповідно до їхньої компетенції; 6) одержання конфіденційної інформації за згодою осіб, які мають доступ до неї; 7) комплексний аналіз інформації, одержаної під час інших заходів оперативного супроводження кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, у досудовому розслідуванні конкретного злочину; 8) пошукове стеження – захід оперативного супроводження кримінального провадження, який полягає в короткочасному імпровізованому візуальному спостереженні за певним об'єктом, зокрема, з метою попереднього встановлення невідомих осіб, виявлених під час проведення інших заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, а також під час перебування негласного співробітника поруч з особами, до соціального оточення яких його впроваджено.

Ключові слова: негласне співробітництво, конфіденційне співробітництво, кримінальне провадження, досудове розслідування, оперативно-розшукова діяльність.

© КОЗАЧЕНКО О.І. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності (Міжрегіональна академія управління персоналом)